

Najstariji odraz pomorskog života u dubrovačkoj književnosti

Prof. Ivo Batistić, Split

Prvi naš pjesnički motiv nadahnut morem nalazi se u stihovima, koje je historik K. Jireček našao u Carinskom statutu Dubrovačke Republike iz god. 1277. Prazan prostor na rubovima ovog latinskog zakonika ispunjen je raznim zabilješcima, među kojima su i tri srpsko-hrvatska stiha napisana ćirilicom. Jireček je uvjerljivo dokazao, da ih je, između 1421. i 1430., zabilježio neki »žustičir« (carinski činovnik, pravnik), vjerojatno pjesnik ili ljubitelj poezije, koji je, poslije zamornih carinskih rasprava, ispunjavao pisanjem stihova dosadne praznine uredovnog vremena. Ovaj kratki fragment glasi:

Sada sam ostavljen srid morske pučine
valovi moćno bjen, daž dojde s visine

Kad dojdoh na kopno, mnih da sam...

Sastoji se dakle od dva dvanaesterca s rimom posred i na kraj stiha, dok je treći stih nepotpun, jer mu nedostaju tri sloga. Pismo, jezične i metričke osobine govore u prilog tezi da navedeni odlomak potječe iz prvih decenija XV. vijeka i da stoga predstavlja najdrevniji trag pjesničkog stvaranja u Dubrovniku. Ali on je zanimljiv i zbog sadržaja povezanog sa životom našeg najvećeg pomorskog središta.

Kroz hrvatsku književnu povijest, još od doba romantizma, povlači se pogrešno mišljenje, da su dubrovački i ostali dalmatinski pjesnici slijepo oponašali talijanske književnike i da zato njihova djela nisu plod ličnog doživljavanja niti da imaju veze s narodnim životom. Uporedo s ovom predrasudom uvriježilo se uvjerenje, da u dubrovačko-dalmatinskoj poeziji, premda se rodila i razvijala u primorju, nema dovoljno odraza mora i pomorstva. Međutim, ni jedna ni druga tvrdnja ne odgovara činjenicama.

Nema sumnje da je talijanska književnost izvršila znatan utjecaj na naše renesansne pjesnike, ali on je najvećim dijelom vanjske, formalne prirode. Odnosi se, uglavnom, na tehničku stranu i način izražavanja, a vrlo malo na duh i sadržaj djela. Isto tako nije točno da primorska poezija srednjega doba oskudijeva pomorskim motivima. Naprotiv, njih ima podosta kod svih istaknutih pjesnika onoga doba, a najviše kod Marulića, Vetranića, Hektorovića, M. Držića, Sasina, Gundulića, Đurđevića.

Čitav život male, ali vanredno dinamične Dubrovačke Republike bio je prožet pomorskim duhom, pa je nemoguće zamisliti da bi njeni pjesnici mogli biti ravnodušni prema moru. U Dubrovniku je uvijek, a naročito u XVI. i XVII. vijeku, pored površnih stihotvoraca, bilo pravih pjesnika — mislilaca, koji su zalazili u sve životne probleme svoga doba i svoje sredine. Oni su dobro znali da se njihova država začela na sitnom hridinastom otoku i da se razvila u pomorsku vevlast crpeći ponajviše iz mora svoje životne sokove. Iz životne nužde (»per necessità di vivere«, kako je napisao Marin Držić) plovili su dubrovački mornari po svim morima, zarađivali za sebe komad crnoga kruha, a za brodovlasnike i državnu blagajnu zlato, kojim se gradili brodovi, zidale palače, javne zgrade, bedemi, kupovalo oružje, umjetnine, žito i — sloboda.

Ali nisu samo željezni ekonomski zakoni silili dubrovačke pomorce na plovidbu po opasnim valovima. Promatrajući od djetinjstva modru blistavu pučinu, koja se prostirala ispred Grada, osjetili bi neodoljivu čežnju za daljinama; a slušajući bijesno udaranje valova u mrkijente podno gradskih mira u njima se budila volja za borbama i pobjedama. Voljeli su buran život na slobodnim prostorima pučine, nego skućeno životarenje među gradskim zidinama ili na škrtom krševitom tlu. Divlja, atonalna pjesma vjetra i valova pratila ih je kao pogrebna muzika, dok su tonuli u mračne morske dubine, u golemu podvodnu grobnicu.

Baš jedan ovakav slučaj prikazuje spomenuti fragment. Neznani pjesnik pjeva o brodolomcu, koji je sretno isplivao na kopno. U prva dva stiha naslikana je sa par poteza tmurna marina: čovjek koji se, šiban vjetrom i kišom, na uzavreloj pučini bori s bijesnim valovima. U trećem stihu, fragmentarno i nepovezano, kaže se da je došao na kopno i mislio... Što je mislio, možemo samo nagađati, jer je nastavak priče ostao u peru carinskog »žustičira«. Možda je sretni brodolomac mislio na svoje drugove, koje je more progutalo; možda se nije mogao da snade od čuđenja, što je jedva utekao iz ledenoga zagrljaja smrti.

Ovakve epizode su najdramatičniji momenti u životu pomoraca, stoga ih često sretamo i u pripovjedačkoj literaturi, i u poeziji, i u likovnoj umjetnosti. Homer je, na primjer, ispričao čudesno spasenje Odi-seja, koji je poslije brodoloma plivao dva dana i dvije noći, dok se dohvatio kopna. Dante je na početku »Inferna« u prekrasnoj pjesničkoj slici usporedio svoje uzbuđenje kad se je spasio iz strašne šume, s duševnim stanjem čovjeka, koji je iz olujnog mora jedva isplivao na obalu. Sjajnu Danteovu usporedbu ovako je preveo M. Kombol:

I kao čovjek, koji je iz vala
bez daha na kraj isplivao, te gleda
natrag na vodu opasnu sa žala...

Sličnost između našega odlomka i Danteove ter-cine samo je u tome, što prikazuju istu situaciju, ali inače ne može biti govora o nekoj imitaciji.

Ponekad kratak natpis na kamenu ili kiparski fragment iskopan iz zemlje može da rasvijetli nepoznatu ili zaboravljenu prošlost. To svojstvo imaju i ona tri nepotpuna stiha iz stare dubrovačke carinske knjige. Oni nam svjedoče, da najstariji naši pjesnici nisu samo uzdisali pomodne ljubavne pjesme nacifranim »gospojama« u parfimiranim gosparskim salonima, nego da je poezija bila prisutna čak i u prostorijama carinarnice ispunjenim zadahom trgovačke robe i žamora trgovaca-pomoraca. Tu se, kako svugdje gdje se oni sastaju, pričalo o pomorskim zgodama i nezgodama, a najviše o havarijama, brodolomima, o pogibiji ili čudesnom spasenju brodolomaca. Možda su baš takva pričanja potaknula anonimnog pjesnika, da napiše najstarije dubrovačke stihove o pobjedničkoj borbi pomoraca s morskom stihijom.